

АНТИГЕНДЕРНІ РУХИ В УКРАЇНІ

ANTI-GENDER MOVEMENTS IN UKRAINE

Стаття присвячена питанню антигендерних рухів в Україні. Здійснено аналіз їх сутності, проявів та причини. Ми дотримуємося визначення антигендерних рухів як відмови від європейських цінностей, заперечення цінності участі в міжнародних організаціях, міжнародних договорів, конвенцій, повернення до патріархатних традицій та відносин, повернення до керованого суспільства.

З'ясовано, що антигендерний рух в Україні існує як неформальні мережі, що базуються на поділюваних усіма цінностях і солідарності, мобілізують своїх учасників щодо конфліктних проблем за допомогою регулярного використання різних форм протесту. Зазначено, що у своїх виступах активісти антигендерного руху зазвичай використовують націоналістичні та традиціоналістські ідеологеми. Нерідко відбуваються підміна понять, їх помилкове трактування або свідомо маніпуляція та перекручування основоположних ідей гендерної теорії та положень гендерного законодавства для їх дискредитації:

Зазначено, що подальше розгортання антигендерних рухів містить такі загрози, як клерикалізація держави, втрата державою світськості; подальше згортання поля демократії та свободи, насамперед для жінок; зростання тоталітаризму, залежності, ксенофобії; державна та суспільна деградація. Небезпека домінування виключно традиційного погляду на гендерну взаємодію в постколоніальному українському суспільстві полягає не лише в тому, що небажання практичного втілення в життя цінностей паритетної демократії може стати однією з перепон на шляху України до спільного європейського простору, але й у тому, що антигендерні рухи в державі тісно пов'язані не тільки з консервативними традиціями та класичним націоналізмом, але й часто з неототалітарними та неоімперськими устремліннями.

Ключові слова: антигендерні рухи, гендерна політика, форми антигендерних виступів, націоналістичні ідеологеми, тра-

диціоналістські ідеологеми, демократизація суспільства.

The article addresses the issue of anti-gender movements in Ukraine. The analysis of their essence, manifestations and the reason has been carried out. We adhere to viewing the essence of anti-gender movements as the rejection of European values, denial of the value of participation in international organizations, international treaties, conventions, return to patriarchal traditions and relations, and return to a managed society.

It has been found out that the anti-gender movement in Ukraine exists as informal networks based on shared by all values and solidarity, mobilizing their participants over conflict issues through the regular use of various forms of protest. It is pointed out that anti-gender activists usually use nationalist and traditionalist ideologemes in their speeches. There is often a substitution of concepts, their misinterpretation or deliberate manipulation and distortion of the basic ideas of the gender theory and the provisions of the gender law to discredit them:

It has been pointed out that the further development of anti-gender movements contains such threats as the clericalization of the state and the loss of secularism by the state; further shrinking the field of democracy and freedom, especially for women; the growth of totalitarianism, dependence, xenophobia; state and social degradation. And the danger of dominating the exclusively traditional view of gender interaction in the postcolonial Ukrainian society consists not only in that the reluctance to put into practice the values of parity democracy can become one of the obstacles on Ukraine's path to the common European space, but also that anti-gender movements in state are closely connected not only with conservative traditions and classical nationalism, but often with neo-totalitarian and neo-imperial aspirations.

Key words: anti-gender movements, gender policy, forms of anti-gender speeches, nationalist ideologemes, traditionalist ideologemes, democratization of society.

УДК 305(477)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-1.8>

Воровка М.І.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Динаміку гендерних змін українського суспільства протягом періоду незалежності можна простежити у соціологічних зрізах моніторингів у сфері прав людини та гендерної рівності, а саме щорічних міжнародних, таких як індекс людського розвитку та гендерної нерівності за його вимірами щорічної доповіді ООН (фіксується з 1990 р.) [7], індекс гендерного розриву за версією Всесвітнього економічного форуму (вимірюється щорічно з 2006 р.) [18], а також періодичних національних доповідей про виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (надається кожні чотири роки з 1981 р.) [6]. Сьогодні в Україні розроблено законодавство щодо рівності

прав та можливостей жінок і чоловіків, склався національний механізм його забезпечення, однак залишається недостатнім їх нормативне, фінансове та інституційне забезпечення. На рівні керівних ланок законодавчого і виконавчих органів та на рівні місцевої влади спостерігається брак політичної волі щодо реалізації гендерних перетворень [3, с. 22].

Моніторинги свідчать про те, що українські жінки мають фактично рівні можливості у сфері освіти, доступу до медичних послуг і правосуддя. Як у більшості пострадянських та східноєвропейських країн, українське жіноцтво майже паритетно з чоловіками представлене на ринках праці та у державному секторі. Проте вони найменше пред-

ставлені у сферах і посадах із максимальною концентрацією фінансових та владних ресурсів. Порівняно з європейськими країнами в Україні зберігається найнижчий рівень гендерного балансу у галузі політичного представництва й керівництва державними та економічними процесами. Низьким є рівень представленості жінок у суспільному та політичному житті. Як наслідок, жінки мають обмежені можливості впливати на процес прийняття рішень щодо їхнього життя, життя їхніх громад та всієї країни. Постійне сповзання України у світових рейтингах гендерного розриву не лише є результатом посилення традиціоналістських настанов у суспільній свідомості, але й свідчить про недосконалість гендерної політики [2, с. 327].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Маніпуляції навколо гендерної політики, зав'язані на традиціоналістській риториці, які піднялися в Україні з 2010 р., фахівці розцінюють як ознаку суспільного спротиву політиці лібералізації. Антигендерні виступи, які активно використовують соціальні мережі, мають різноманітні форми (протестні акції, освітні ініціативи, медійна продукція, листи-запити до органів державної влади щодо викликів і проблем, зумовлених гендерною політикою, відвідування заходів на тему прав жінок і дітей тощо), тобто розгортається справжня «інформаційна війна» як на локальних рівнях, так і загалом на всеукраїнському рівні. Поширеною стратегією консолідації низки організацій, що поділяють патріархальні цінності, стає, як зазначає дослідниця Т. Марценюк, концепція так званого спільного ворога (у виступах 2010–2012 рр. – це гендер, гей-диктатура та ювенальна юстиція) [13].

Антигендерний рух в Україні існує як «неформальні мережі, що базуються на поділюваних усіма цінностях і солідарності, мобілізують своїх учасників щодо конфліктних проблем за допомогою регулярного використання різних форм протесту» (Д. делла Порта, М. Діані) [17].

За оцінками експертів, антигендерний рух в Україні добре фінансується та має потужну інформаційну підтримку, тому організаційно є сконсолідованим та дієвим, на відміну від жіночого та гендерного рухів. Його визначають як «консолідовані колективні дії соціальних агентів (організацій, індивідів тощо), що спрямовані на протидію демократичним перетворенням, запровадженню принципів гендерної рівності, яким протиставляються «традиційні сімейні цінності» (що мають релігійне або націоналістичне підґрунтя), які сприяють поширенню ксенофобних (гомофобних, расистських) настроїв серед населення» [1]. К. Левченко визначила сутність антигендерних рухів таким чином: «відмова від європейських цінностей, заперечення цінності участі в міжнародних організаціях, міжнародних договорах, конвенціях, повернення до патріархальних

традицій та відносин, повернення до керованого суспільства» [10, с. 40].

Мета статті. Метою статті є аналіз сутності, проявів та причин антигендерних рухів в Україні та їх впливу на процес демократизації суспільства.

Виклад основного матеріалу. У своїх виступах активісти антигендерного руху зазвичай використовують такі націоналістичні та традиціоналістські ідеологеми: «традиційні християнські цінності», «багатовікові традиції українського народу», «відвічні цінності подружжя», «материнська турбота», закликають захистити «інституцію сім'ї», «українських дітей від пропаганди збочень», протистояти «наступу неомарксизму», «гендерному Гулагу», «вибору статі», «пропаганді гомосексуалізму», щоб зберегти «культурну, релігійну та національну традицію», «духовний розвиток нації», «формування людської ідентичності» тощо. Нерідко відбувається підміна понять, їх помилкове трактування або свідомо маніпуляція та перекручування основоположних ідей гендерної теорії та положень гендерного законодавства для їх дискредитації.

1) «Замість того, аби визнати очевидні психологічні, біологічні, духовні, хромосомні відмінності між чоловічою і жіночою статями, гендер пропонують як соціальну роль, яку можна відігравати незалежно від реальної статі, тобто від всього того, що було перелічено. Гендерна ідентичність мусить бути текучою, невизначеною, відкритою до щоденного вільного вибору. І в цій «текучій ідентичності» кожна роль доходить до 22 гендерів – «ролей». Як їх презентують? Спочатку як «соціальні ролі», говорять, що це професії, це рівність чоловіка й жінки, вільний доступ жінок до чоловічих професій, посад, зарплат, а пізніше під цими ролями розуміють різні «моделі» сексуальної поведінки, що фактично означає, що будь-яке сексуальне збочення інтерпретується як окрема й рівноцінна «роль». Нам не потрібен гендер, щоб визнати гідність жінки. Планується не мало не багато – знищення чоловічої та жіночої статей, їх деконструкція, тому що гендерна теорія йде на кафедри на факультети університетів, щоб змінити спосіб мислення молоді та перспективної частини суспільства, і так змінити саме суспільство» [4].

2) «Упродовж тисячоліть людство визнавало існування двох статей на основі біологічних критеріїв – чоловічої та жіночої. Останнім часом значного поширення та впливу набули світглядні системи, які суперечать християнській вірі, об'єктивній науковій дійсності та природному закону, – гендерні теорії. Їх основою є розрізнення між біологічною статтю, даною людині від зачаття, та гендером – певним особистим вибором сексуальної поведінки. Внаслідок цього статевая приналежність більше не вважається даром Божим, а декларується предметом особистого вибору людини. Стать – природне явище, а гендер – дій-

сність психічного самосприйняття, часто зумовлена суспільним впливом. Гендерна ідеологія наполягає на тому, що людина може вільно вибрати та втілювати в життя свою сексуальну ідентичність незалежно від біологічної статі. Оскільки гендер цілковито відокремлений від бінарної біологічної статі, то він може визначатися будь-якими відмінностями в поведінці, біологічними ознаками, психологічними особливостями, статевими потягами тощо. Людська особа тут розуміється як своєрідна «безтілесна свобода», яка є творцем самої себе і моделює власну ідентичність, зокрема тілесність у її статевому вимірі, як інструмент для отримання максимальної насолоди з найменшою відповідальністю. Людині пропонується не обмежуватися своєю біологічною статтю чоловіка або жінки чи навіть суспільною роллю чоловіка або жінки, а натомість вибрати свій гендер і гендерну роль серед множини можливостей (різні гендерні ідеологи називають від кількох до десятків таких ролей)» [15].

3) «Виникає проблема подвійного стандарту: з одного боку, толерантне ставлення до гендерної рівності у різних сферах економічного й політичного життя, доступність професійної кар'єри та світу бізнесу для жінок, заснованих на стратегії егалітарних гендерних відносин; з іншого боку, утвердження під гаслами гендерної рівності ще більш жорсткого порядку соціально-гендерного домінування жінок. Цей порядок включає вже не лише й без того значну тінюву владу, але й привілеї політико-економічного формату та придушення жалюгідних залишків маскулінних цінностей і моделей поведінки» [14].

4) «Ще ніколи раніше сили зла так жорстко і жорстко не випробовували духовну міць людини, як за останнє десятиліття. Ослаблена духовно людина втрачає моральні орієнтири та стає фактично іграшкою в руках зла. Втрачає канонічне становище чоловік: швидко деградує та опускається. Посилюється незалежність жінки: гординя дедалі більше підвищує її в суспільстві. Найбільше у цій ситуації страждають діти: сім'ї або їх не виховують, або все більше програють виховну конкуренцію телебаченню та Інтернету. Сьогодні на сім'ю насувається велика небезпека – це гендер і ювенальна юстиція. Зло завжди прикривається благими намірами. Воно приховує істину, маскується, спекулює на низьких людських почуттях. «Покуштуйте заборонений плід, – під'юджує зло перших людей в Едемському саду. – І ви не помрете, а будете, як боги!» «Чоловік і жінка мають бути рівними у всьому», – продовжує під'юджувати людей у ХХ ст. «Що вам, люди, вроджені біологічні характеристики? – говорить зло у ХХІ ст. – Ви самі маєте визначити, хто ви – чоловік чи жінка!» «Ви, біологічні батьки, неспроможні виховувати своїх дітей – віддайте їх секс-меншинам, і вони належ-

ним чином потурбуються про них!» Так, до двох наявних статей (чоловік і жінка) сьогодні долучається ще декілька, і їх носії вимагають визнати їхню рівність у всьому. Рівність у вінчанні, рівність у всиновленні та вихованні дітей, рівність щодо місця в суспільстві. Гендер у своєму останньому варіанті вже торжествує у США, Канаді, багатьох країнах Європи та посилено веде наступ на нашу державу. Як же поведеться 1 000 років тому хрещена від Святого Духа і води Україна?» [9].

Меседжі, що спотворюють європейські підходи до прав людини та гендерних проблем, не лише лунають у публічних виступах, але й артикуються у науковому аналітичному дискурсі, ґрунтуючись на тих самих ідеологемах і навіть на загрозах «жіночої надцінності» в умовах усталеного українського матриархату.

1) «Потрібно суттєво змінити законодавство з указівкою на те, чому необхідно надати спершу перевагу: практиці та законодавству Європейського Союзу з прав людини в урегулюванні сімейних правовідносин чи спершу забезпечити інтереси дитини, сім'ї на національному рівні, а вслід за цим і врегулювати права ЛГБТ на належному рівні, враховуючи заборону публічного нав'язування такої ідеології, поширення культу на широкі маси населення, учнівську та студентську молодь тощо» [16, с. 163].

2) «Відкинувши християнські цінності у пошуку рівності та толерантності, Європа дійшла до «заперечення дійсності» – заперечення того, що є природним і очевидним», «гендерна пропаганда прямо і непрямо нав'язує жінкам переконання, що вони можуть і мають бути рівні з чоловіками в усьому та виходити на роботу тоді, коли вони хочуть, незалежно від потреб дитини. Зазвичай це називали егоцентризмом, нині – правом жінки. Якими виростуть позбавлені материнської турботи діти?» [11, с. 84].

3) «Особливістю гендерних відносин в Україні є те, що «модернізація згори», посилюючи основи вже усталеного матриархату, детермінує виникнення гендерних конфліктів на тлі міксування модернізованих образів американської гендерної культури та архаїчних соціальних уявлень і соціальних відносин. Оскільки процес американізації гендерної культури радикалізує також індивідуальну та колективну гендерну самосвідомість, то нашарування фемінізму на матриархальний сексизм та ідеологію прихованої жіночої надцінності породжує доволі небезпечні гібриди у сфері гендерної ідеології» [14, с. 54].

4) Спроби ліквідації поняття «стать» і заміна його поняттям «гендер» слід визнати неспроможними. Плідним, на наш погляд, є паралельне існування обох цих понять. Виховання молодого покоління в дусі гендерного мейнстрімінгу, елементи якого намагаються ввести в пострадян-

ських слов'янських державах, є вкрай шкідливою деструктивною тенденцією сучасного суспільства, спрямованою на руйнування традиційних норм і цінностей [8, с. 99].

Таких саме підходів за підтримки релігійних організацій дотримувалися представники антигендерного руху з протидії ратифікації Україною Стамбульської Конвенції, яка триває з 2016 р. Аналізуючи зміст, механізми виникнення, динаміку та психологічні наслідки антигендерних виступів, маємо звернутися до поняття «моральна паніка», запроваджене в 70-х рр. С. Коеном, що означає перебільшену, посилену медіа суспільною реакцією на малозначущі дії соціальної девіації (одичні явища або такі, що пішли на спад, зникають). Сам медійний супровід і реакція спільноти мають соціоконструювальний ефект, який виявляється як у віртуальній, так і в соціальній реальності. Ми не можемо не погодитися з Л. Малес, яка наголошує на тому, що «матеріалом для моральних панік вибирається процес, чия активність уже стабілізувалася, а проблемність деяких його наслідків чи ефектів була вирішена, тобто, образно кажучи, коли залишилася лише піна від інформаційних хвиль та бурхливих дискусій зацікавлених сторін, яка стала кліше теми, успішно стереотипізувалася, витіснивши особистий досвід чи інші джерела інформації» [12, с. 28]. Нині маніпуляції навколо небезпек «гендерної ідеології» спрощують аж до бінарних опозицій смисли, які представляють гендерну теорію та міжнародні стандарти гендерного права, вбудовуючи в них патріархальний дискурс і надаючи їм нових химерних інтерпретацій. Антигендерні маніфести ефектно накладаються на уявлення раннього націєтворення, які пов'язують поняття «народ» із кількістю населення. Отже, як національна небезпека постають падіння народжуваності, малодітність, старіння населення, падіння шлюбності, трансформація сім'ї, сексуальна революція та емансипація жіноцтва.

Висновки. Подальше розгортання антигендерних рухів містить такі загрози, як клерикалізація держави, втрата державою світськості; подальше згортання поля демократії та свободи, насамперед для жінок; зростання тоталітаризму, залежності, ксенофобії; державна та суспільна деградація [10, с. 44]. Крім того, «небезпека домінування виключно традиційного погляду на гендерну взаємодію в постколоніальному українському суспільстві полягає не лише в тому, що небажання практичного втілення в життя цінностей паритетної демократії може стати однією з перепон на шляху України до спільного європейського простору, але й у тому, що антигендерні рухи в державі <...> тісно пов'язані не тільки з консервативними традиціями та класичним націоналізмом, але й часто з неототалітарними та неоімперськими устремліннями» [5].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Взаємодія консервативних і прорелігійних організацій та політичних партій в межах антигендерного руху в Україні. *Гендерний журнал «Я»*. 2013. № 3 (34): Гендер і антигендер. С. 10–13.
2. Воровка М. Розвиток гендерної культури студентства у фокусі історико-педагогічного дослідження: монографія. Мелітополь, 2019. 410 с.
3. Воровка М. Теорія і практика розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01. Кропивницький, 2019. 42 с.
4. «Гендерна політика» сьогодні: що це? Інтерв'ю з Петром Гусаком. CREDO. URL: <https://credo.pro/2013/04/81054>.
5. Грабовська І. Євростандарти та українська гендерна політика: точки перетину. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). Липень. С. 474–478.
6. Доповідь про виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: восьма періодична доповідь (подається відповідно до статті 18 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок). Київ, 2014. 84 с.
7. Индексы и индикаторы человеческого развития. Обновленные статистические данные 2018: опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf.
8. Кочарян Г. Бесполое воспитание – современная деструктивная тенденция формирования нового человека. *Урология, андрология, нефрология – 2014: материалы научно-практической конференции*. Харьков, 2014. С. 96–99.
9. Круглий стіл на тему гендерної політики та ЮО. *RISU: релігійно-інформаційна служба України*. 8 березня 2012. URL: <https://risu.org.ua/ua/index/blog/~vavrynyuk/47201>.
10. Левченко К. Міжнародний досвід реалізації принципів гендерної рівності та спроби його заперечення в Україні. *Право і безпека*. 2013. № 2 (49). С. 38–45.
11. Липка О. Проблема гендерної рівності: нові виклики і небезпека. *Humanitarian Vision*. 2016. Vol. 2. № 2. Р. 81–86.
12. Малес Л. Нерозділена відповідальність. *Гендерний журнал «Я»*. 2018. № 1 (44): Гендер і діти. С. 2–5.
13. Марценюк Т. Антигендерні ініціативи на локальному рівні. *Гендерні революції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, Україна, 16 листопада 2012 р.). Харків: Гендерний інформаційно-аналітичний центр КРОНА, 2012. С. 4–11.
14. Пархоменко О. Гендерна толерантність як альтернатива прихованому гендерному расизму (до полеміки з О. Кісь). *Грані*. 2018. № 20 (12). С. 49–54.
15. Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ стосовно безпеки гендерної ідеології від 1 грудня 2016 р. *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви*. URL: http://news.ugcc.ua/documents/poslannya_sinodu_yepiskop%D1%96v_

kievogalitskogo_verhovnogo_arhiiepiskopstva_ugktsstosovno_nebezpeki_gendernoi_%D1%96deolog%D1%96i_78209.html.

16. Христова Г., Кочемировська О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи. Харків : Райдер, 2010. 200 с. URL: <http://krona.org.ua/assets/files/books/Pozytyvni-dii.pdf>.

17. Rubchak M. Evolution of a Feminist Consciousness in Ukraine and Russia. *The European Journal of Women's Studies*. 2001. Vol. 8 (2). P. 149–160.

18. The Global Gender Gap Report 2018. *Insight Report –World Economic Forum*. Geneva. 367 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf.